

actuar d'organista, una activitat que no deixaria fins al començament d'aquest segle, quan una progressiva sordesa el va anar afectant. Mentrestant, va continuar els estudis de música: juntament amb el seu company pare Ireneu Segarra —amb el qual treballaren de valent durant tota la vida, encara que ben sovint tenien visions diferents respecte a temes musicals—, va estudiar a Barcelona harmonia i contrapunt amb els mestres Josep Barberà (1941-1947) i Cristòfor Taltabull (1947-1950) i, sense deixar d'ocupar càrrecs de responsabilitat a la comunitat, el 1947 passà un mes al monestir francès de Solesmes, juntament amb el pare David Pujol, per treballar en els textos de música gregoriana propis de Montserrat, i el 1950 va passar uns quants mesos a París i a Hendaia, on féu estudis de fuga amb Charles Koechlin i d'orgue amb André Marchal. Del 1968 al 2002 va ésser també director del cor dels monjos de Montserrat i féu classe de cant gregorià al clercat de Montserrat, per ensinistrar els monjos joves, entre els quals em trobava jo mateix durant uns quants anys.

Va tenir sempre una intensa activitat com a organista, com a promotor de la construcció d'orgues i la fosa de campanes —a Montserrat i a altres indrets— i com a compositor de música religiosa. D'una manera especial, hem de destacar la seva gran aportació al cant litúrgic en català a partir del moment que, arran del Concili II del Vaticà, el llatí va ésser substituït per les llengües vernacles tant a la missa com a l'ofici diví, tan important als monestirs benedictins d'homes i de dones. Aquesta aportació no es va limitar a la composició de noves melodies, sinó que tingué una repercussió a tot el país a través de les Trobades d'Animadors de Cant per a la Litúrgia, que va iniciar el 1970 i que encara continuen avui seguint l'esperit amb què les va fundar.

Al costat d'aquestes intenses activitats de tipus religiós i pastoral, també va dur a terme un treball d'estudi dels antics músics de l'Escolania de Montserrat —el fruit més

important del qual foren les edicions d'obres del pare Miquel López i del pare Joan Cererols a la col·lecció «Mestres de l'Escolania de Montserrat»— i durant molts anys va intentar trobar una nova interpretació dels cants i de les danses del segle XIV del *Llibre Vermell* de Montserrat, de la qual va publicar algun avançament i en va promoure l'execució, en col·laboració amb l'Escolania de Montserrat i altres grups, el 1978 i el 1979, a Montserrat, a Barcelona, a França, a Alemanya i a Rubí. Poc abans de morir havia enllestit el text definitiu del llibre que preparava sobre aquest tema, que suscitarà sens dubte controvèrsies entre els musicòlegs.

Amb aquests antecedents, no és estrany que el 17 de gener de 1974 formés part de la sessió fundacional de la Societat Catalana de Musicologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i que el 1979 n'esdevingués el segon president, càrrec que ocupà fins al 1991. Durant aquests anys va publicar algun article i algunes necrologies al *Butlletí* de la societat, que s'afegiren a altres treballs que havia anat publicant a Catalunya i a l'estranger, en general breus i de to divulgatiu. El 18 de desembre de 1992 fou elegit membre numerari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, amb el perfil de musicologia, però al cap d'un any ja esdevingué emèrit i mai no ha tingut una intervenció destacada en les tasques de l'Institut, bé que n'ha seguit amb interès les vicissituds i ha votat escrupolosament per correu sempre que calia.

De caràcter seriós i d'una certa rigidesa en les seves conviccions, era alhora una persona afable i servicial, gran patriota i treballador infatigable. A la darrereria de la seva vida es veié molt disminuït, no solament per la sordesa a què ja m'he referit, sinó també per problemes de salut que l'obligaren a anar en cadira de rodes i l'allunyaren de la vida comunitària. No perdé mai, però, el bon humor i treballà fins al darrer dia de la seva vida. Els qui l'hem conegut de prop i l'hem estimat no l'oblidarem mai.

Joaquim Molas i Batllori (1930-2015)*

Joaquim Molas, membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans d'ençà de 1978 i promotor i responsable continuat de la Fundació Mercè Rodoreda, creada al si de l'Institut el 1992, va morir a Barcelona el 16 de març. El 5 de setembre hauria complert 85 anys: tota una vida dedicada a les ciències humanes, amb rigor de mètode, amb capacitat d'innovació i amb repercussió i mestratge reconeguts.

Estudià filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, on, deixeble de Martí de Riquer, es llicencià en filologia

romànica el 1953 i s'hi doctorà el 1958 amb una tesi sobre el poeta del tombant dels segles XIV i XV Lluís Icart. Complementàriament assistí als cursos de literatura catalana i d'història de Catalunya que feien als clandestins Estudis Universitaris Catalans, respectivament, Jordi Rubió i Balaguer i Ferran Soldevila, i en cercles més informals es beneficià del contacte persistent amb Josep M. de Casacuberta, Jaume Vicens Vives, J. V. Foix, Salvador Espriu i, especialment, Carles Riba, que l'influïren en la reorientació dels seus interessos acadèmics cap als segles moderns, enfront dels medievals quasi exclusius dels seus inicis, que es clouen pràcticament amb els seus dos volums de *Literatura catalana antiga* de la «Col·lecció Popular Barcino» (1961 i 1963): havia estat ajudant de la càtedra de Literatures Romàniques Medievals (1953-1955) i encarregat de curs de metodologia d'edició crítica de textos (1955-1959) de la Universitat de Barcelona. El curs 1959-1960 i el se-

* Text preparat per Manuel Jorba, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona i membre de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans. E-mail: Manuel.Jorba@uab.cat

güent va ser lector de la Universitat de Liverpool, però, en retornar a Barcelona, el 1961, no es va poder reincorporar a la docència universitària oficial fins que, el 1969, fou contractat per la Universitat Autònoma de Barcelona, de la qual fou catedràtic de Literatura Catalana fins al 1984, en què s'incorporà a la Universitat de Barcelona. El 2000 passà a ser-ne catedràtic emèrit.

Tanmateix, és des del 1961 que es féu sentir el seu ascendent sobre les noves generacions d'estudiosos de la literatura catalana a través de la doble activitat de crític militant i de professor d'història de la literatura, tot i no disposar d'una manera constant de cap plataforma d'ampli ressò i d'haver d'exercir la docència en els encara mig clandestins Estudis Universitaris Catalans. Sentit com una conseqüència natural del gust per la lectura i la necessitat de la comprensió i la valoració dels textos, l'exercici de la crítica literària i de la recerca en història literària recolza, d'una banda, en la solidesa del cos teòric que es va construint, en constant revisió, en la del coneixement dels temes i dels autors estudiats i en la del context actual i dels referents històrics (que li permeteren de justificar adequadament els judicis de valor i la proposta jeràrquica que se'n derivava), i, d'altra banda, en l'agudesia de la selecció dels aspectes rellevants i en la capacitat de síntesi.

El mètode de treball resultant és la conseqüència de la insatisfacció davant del positivisme de l'escola sorgida de Manuel Milà i Fontanals, que Molas mateix estudiaria («Els estudis de literatura: l'escola històrica», 1981; «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», 1984) i que l'havia portat a interessar-se per l'estilística i les propostes afins postulades per Leo Spitzer, Erich Auerbach, Dámaso Alonso i Amado Alonso i, després, a partir dels anys de Liverpool, a conèixer en profunditat el sociologisme literari de filiació marxista. Així, a Anglaterra coneix l'obra de Lukács i, allà mateix o en tornar-ne, la d'Arnold Hauser, Antonio Gramsci, Bertold Brecht, Jean-Paul Sartre, Edmund Wilson, Raymond Williams, Cesare Pavese i Lucien Goldmann, que voldrà acoblar amb la dels teòrics i promotors del comparatisme i de la teoria i la història literàries dels àmbits del New Criticism i en general del formalisme: el natural interès pels nous corrents crítics, pel comparatisme i la teoria i la història literàries com a disciplines acadèmiques es veu estimulat per l'autoexigència amb què s'implica en la docència i la recerca universitàries, que el porta a incorporar continuadament lectures de Northrop Frye, Wayne C. Booth, Viktor Sklovski, René Wellek o William Empson, i més endavant Hans-Robert Jauss, entre altres.

Tant en la crítica com en la recerca historioliterària, s'interessà pel conjunt de manifestacions que coexisteixen en una mateixa societat i que hi evolucionen, és a dir, la literatura culta dels autors consagrats i la dels autors poc coneguts, la popular i la marginal. L'estudi sobre «La cultura catalana i la seva estratificació» (1983) seria un punt d'arribada d'un llarg procés de reflexió, que incloïa el recull de petits articles d'*Una cultura en crisi*, del 1971. Molas hi inventariava els dèficits que la recerca literària

catalana presentava, hi qüestionava alguns dels plantejaments més tradicionals i hi proposava suggestives i sovint agosarades hipòtesis de treball per al desplegament de la història literària a través d'estudis generals o més monogràfics, amb la finalitat de revisar, enfront del tòpic empobridor de «decadència», tot allò que es relaciona amb els grans moviments europeus coetanis, del Renaixement al Romanticisme i als moviments més moderns, amb procediments del comparatisme.

Així, el 1979 publicà un innovador capítol d'una inacabada síntesi d'història de la literatura moderna i contemporània, datat el 1970: *La decadència: del Renaixement al Pre-romanticisme*, que tenia el seu correlatiu en un estudi coetani sobre la poesia popular («Esquema i evolució de la poesia popular catalana», 1972-1973), una matèria ampliada per al segle XIX en un capítol de la part moderna de la *Història de la literatura catalana* que va dirigir: «La nova literatura popular: tradició i modernitat» (1986, en col·laboració), i encara repesa en aspectes concrets a «La novel·la popular: del fulletó a la novel·la de quiosc» (1987), al pròleg a l'edició facsímil de *La Llumanera de Nova York*, del mateix any, i darrerament, a la petita monografia sobre el seu avi, *Emili Molas i Bergés 1870-1918* (2014), artesà del vitrall, cooperativista militant, activista cultural, poeta i autor teatral, en la qual vol destacar de nou, en un cas concret, el pes de la cultura popular en la cultura del catalanisme modern. Impulsà la relectura dels autors del Barroc i participà en la revisió del període amb «Francesc Vicenç Garcia vs. Rector de Vallfogona» (1976), el pròleg a l'edició del teatre de Francesc Fontanella (1988) i «La literatura catalana del Barroc» (1989).

En la seva part dels dos volums d'*Un segle de vida catalana*, abordava, en primer lloc, els corrents literaris del temps de la Il·lustració, sobre els quals tornaria a *Poesia neoclàssica i pre-romàntica* (1968), «Erudició, polèmica i creació en la poesia neoclàssica catalana» (1977), «Poesia barroca i poesia neoclàssica el 1802» (1981) i «Literatura "provincial" i literatura "nacional": introducció a la literatura catalana del tombant dels segles XVIII i XIX» (1991); en segon lloc, hi esbossa alguna de les línies d'estudi dels corrents literaris del segle romàntic en un panorama sintètic que obvia el concepte tradicional i deformat de Renaixença, reincorporat amb un sentit nou en estudis posteriors. En efecte, tot rebutjant d'aplicar el terme Renaixença al conjunt indiscriminat, socialment i culturalment, de fenòmens literaris, culturals i polítics ocorreguts a Catalunya al llarg del segle XIX, l'aplica, a propòsit de *La Renaixença catalana* de Rafael Tasis (1967), a un moviment sorgit «a l'empara de les grans transformacions produïdes per la Revolució industrial», en la línia que afinaria, entre d'altres estudis, a *La cultura catalana durant el segle XIX* (1979), a *Milà i la Renaixença* (1984), al pròleg a *Il·lustració i Renaixença* de Jordi Rubió i Balaguer (1989) i al dels Índexs de la revista «*L'Avenç*» (1989), i a «Josep Franquesa i Gomis, poeta i activista oblidat» (1996). En conjunt, Molas hi proposa l'establiment de les causes històriques del moviment, no solament les inicials, sinó també les que en fa-

rien modificar i diversificar els objectius i les estratègies al llarg del segle XIX, complementàries i fins contradictòries, i la seva base social. Per això, replanteja el significat del paper a atribuir a Frederic Soler i a altres personatges reticents o obertament crítics, i d'una certa repercussió pública a partir sobretot de 1865, amb l'orientació conservadora i confessional de la majoria de les personalitats i les plataformes més implicades en el moviment.

La consolidació, la pervivència i la crisi del Romanticisme són temes abordats inicialment a *Poesia catalana romàntica* (1965) i *Poesia catalana de la Restauració* (1966), que revisaria i unificaria a *Antologia de la poesia romàntica* (1994), i ampliat al capítol corresponent de l'esmentada *Història de la literatura catalana* («La crisi del Romanticisme: la poesia»): hi individualitzava, a més, Apel·les Mestres, destacat abans en dues rigoroses monografies de tipus divulgatiu (al pròleg a l'antologia *Apel·les Mestres*, 1984, i a la col·laboració, titulada «El poeta», a *Apel·les Mestres (1854-1936)*, 1985), i sobretot, en un extens capítol, «Jacint Verdaguer», al qual continuarà dedicant una atenció preferent i renovadora en estudis de referència que culminen en l'edició de *Totes les obres de Verdaguer* (2003-2006, amb Isidor Cònsul) i en l'ampli recull d'estudis propis *Llegir Verdaguer* (2014). Tots dos poetes, Mestres i Verdaguer, són considerats representatius de la modernització literària finisecular a «La poesia catalana i els inicis de la modernitat» (1999), un estudi que certifica la reorientació donada anys abans als estudis del Modernisme, a partir d'«El Modernisme i les seves tensions» (1970), que era part del programa implicat en el «realisme històric», que tingué les manifestacions historico-crítiques de més repercussió amb *Poesia catalana del segle XX* (1963), escrit en col·laboració amb Josep M. Castellet: un dels llibres inicials d'Edicions 62, que, segons Enric Sullà, «oferia [...] un esquema històric rigorós i políticament (progressista) en sintonia amb l'època, i una antologia generosa, també decantada en sentit ideològic (emancipatori, combatiu), però que no molestava gaire», ben segur perquè, com es veu també a *Literatura de postguerra* (1966), que inclou un assaig sobre «Vint-i-cinc anys de teatre», i com ha escrit Josep Murgades, «ni tan sols en l'època més programàtica del realisme històric va deixar Molas de servir-se de procediments analítics i valoratius altres que els estrictament derivats del sociologisme de filiació marxista».

La incitació a l'estudi de la literatura contemporània i a la més coetània era plantejada des de la docència i la crítica, exercida discontinuament a *Serra d'Or* i a *Destino*, i en alguna altra revista, com a activitat d'anàlisi, d'orientació i de creació d'estats d'opinió i com a antídote del conformisme i l'autocomplaença estesos en una certa societat catalana tendent a eximir de les exigències de qualitat i de rigor l'activitat literària pretesament justificada en el patriotisme i el voluntarisme. Es produïa també i d'una altra manera des de les col·leccions literàries i els projectes editorials que Molas concebia o assessorava: «Antologia

Catalana», iniciada el 1964, constituïda per cent títols de tots els temps i codirigida amb Jordi Castellanos a partir del número 73, que modificava la jerarquia literària noucentista amb la incorporació d'autors com Robert, Mestres, Pin i Soler, Brossa o Zanné en el camp literari, i com Francesc Pi i Margall o Marià Cubí en el de les idees; el *Diccionari de la literatura catalana* (1979), iniciat devers el 1965 amb un equip de col·laboradors directes, bàsicament i necessàriament dedicats a la literatura contemporània, perquè tenia una més curta tradició d'estudis; «Clàssics Catalans del Segle XX», iniciada el 1965 amb obres de Riba, Villalonga i Arbó, i «Les Millors Obres de la Literatura Catalana», iniciada el 1978, segons un projecte molt anterior, i tancada el 1996 amb 125 volums, amb què s'ha facilitat l'accés a moltes obres que havien desaparegut del mercat i dels hàbits de lectura. El 1974 fundava la revista *Els Marges*, que dirigí fins al 1990, d'inspiració acadèmica, però no exclusivament universitària, com a plataforma esperada de vehiculació dels estudis proveïts principalment pels nous professionals de l'estudi de la llengua i, més regularment, de la literatura.

Els moviments i els autors del segle XX atesos amb especial interès han estat les avantguardes en general, la poesia visual i Salvat-Papasseit, Dalí i Foix en particular, en estudis com *La poesia catalana d'avantguarda. 1916-1936* (1983), *La crisi de la paraula. Antologia de la poesia visual* (2003, amb Enric Bou) o *Les avantguardes literàries a Catalunya* (2005). I pel que fa a molts altres autors va anar publicant estudis monogràfics, sobre Riba, Pla, Espriu, Fuster, Rodoreda i Villalonga, inclosos, amb molts dels altres estudis, en les àmplies sistematitzacions de *Lectures crítiques* (1975), dels dos volums d'*Obra crítica* (1995 i 1999), de *Sobre la construcció de la literatura catalana* (2010) i d'*Aproximació a la literatura catalana del segle XX* (2010). La reflexió literària, la nota crítica o l'evocació històrica, en paràgrafs extensos o en escrits breus, pròxims sovint a l'aforisme, es fan presents als «Fulls de dietari» que, discontinuament, ha anat publicant en diversos extrets breus a partir de 1976 i més extensament a *Fragments de memòria* (1997) i *El secret de la literatura* (2009).

Era membre de l'Acadèmia de Bones Lletres d'ençà de 1993. El 1998 fou guardonat amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, el 1999 rebé la Creu de Sant Jordi de la Generalitat, el 2002 la Medalla del mèrit cultural de l'Ajuntament de Barcelona i el 2003 la Medalla d'Or de la Generalitat.

Per iniciativa pròpia, i fonamentada en el tresor bibliogràfic i documental acumulat, ordenat i treballat al llarg d'una vida, llegat a la Biblioteca Museu Balaguer, va ser creada el 2012 l'Aula Joaquim Molas, mitjançant un conveni de col·laboració de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú, la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona, amb l'objectiu d'estimular la recerca acadèmica i la formació de nous investigadors, en particular de la literatura dels segles XIX i XX.